

УДК 341.232.1

І. М. Коваль, А. В. Власенко

ПРОБЛЕМА РЕФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ МИРОТВОРЧИХ ОПЕРАЦІЙ ТА РОЛЬ УКРАЇНИ В ЦЬОМУ ПРОЦЕСІ

Проблема реформування механізму ОПМ є однією з центральних проблем сучасної реформи ООН, та й інших міжнародних організацій. Вона покликана до життя глобальними змінами "геополітичного клімату", що відбулися після закінчення ери "холодної війни". Зараз є ряд концепцій розв'язання цієї проблеми [1, 2], однак практичний бік ще не розроблений і теоретично ця проблема потребує суттєвого з'ясування. Справді, виникли численні труднощі, з якими зіштовхнулися спроби реформування і які, на нашу думку, можуть бути зведені до таких "аксіоматичних" питань-положень: що таке "безпека" в сучасному світовому співтоваристві; чи адекватна система міжнародних відносин, заснована на вестфальській системі безпеки, яка абсолютизує державний суверенітет, сучасному характеру конфліктності в світі; як співвідносяться "глобалізм" та "регіоналізм" у загальній концепції сучасних систем безпеки; чи слід вдосконалювати та реформувати існуючі структури системи безпеки, чи необхідно створювати нові системи на "руїнах старих", чи повинна обмежуватися миротворча діяльність просторово-часовими рамками ОПМ, чи це має бути безперервний процес, що реалізує загальну систему компромісів між різними структурами системи безпеки? Всі ці питання врешті-решт зводяться до найголовнішого: які критерії оцінки ефективності ОПМ та відповідно до яких критеріїв слід вдосконалювати їх механізм в майбутньому?

Незважаючи на різке падіння вірогідності глобальної термоядерної війни як основного компонента спектра загроз у 50-80-ті роки, загальний ступінь конфліктності та викликаної цим напруженості зменшується із значно меншою швидкістю. Як сучасні загрози миру і

безпеці виділяються такі [3]: етнічне безладдя та гуманітарні кризи й катастрофи, що викликають колапс і розпад великих соціально-територіальних систем (СТО), процеси перетворення й "перевтілення" двох великих держав — постійних членів Ради Безпеки (РБ) ООН — Росії та Китаю: наявність в світі націй та держав іншої культури, які створили великі збройні сили та прагнуть до отримання доступу до зброї масового знищення (ЗМЗ); безконтрольне та швидке розповсюдження ЗМЗ, тероризм, наступ наркоманії та криміналізація суспільств. Зміна спектра загроз відбувається на фоні розпаду ялтинської структури системи глобальної безпеки. "Біполярна" модель світопорядку щезла із закінченням "холодної війни", а нові структури лише зароджуються. Динаміка світових змін при цьому супроводжується процесами глобалізації та динамічного формування багатосторонніх зв'язків, що в свою чергу може легітимізувати міжнародний інтервенціонізм як радикальний засіб підтримки безпеки в умовах розпаду великих СТС та при відсутності адекватної моделі системи безпеки [2, 4].

Динамічною складовою спектра загроз стали великі збройні конфлікти. Які ж структури систем глобальної безпеки, що мають забезпечувати стійкість світового співтовариства в умовах впливу цього фону з метою недопущення виникнення нової світової війни? Як такі моделі слід виділити так звану "вестфальську" модель, засновану на системі союзів чи сукупності окремих "міцних" держав, що зберігають баланс сил та інтересів і керуються нормами "абсолютного суверенітету" в міжнародних відносинах; модель, засновану на концепції "плюралістичної безпеки", що поєднує ряд факторів як правового, ма-

теріального, так і етнічного характеру; а також модель, засновану на концепції "неділимої (безперервної) безпеки, що передбачає поєднання субрегіональних, регіональних та глобальних систем держав, охоплених багатосторонніми зв'язками міжнародно-правового, екологічного, технологічного, науково-культурного, інформаційного, оборонного і т. д. характеру.

Реформування механізму ОПМ на глобальному рівні здійснюється протягом дуже тривалого етапу (принаймні з часу закінчення операції в Конго). Найбільш інтенсивним цей процес став на початку 90-х років. Центральним органом ООН, відповідальним за ОПМ, є РБ. Основними напрямками його реформування в даний час є: робота в галузі розширення членського складу та забезпечення пропорційності кількісного представлення як розвинутих країн, так і тих, що розвиваються; розробка концепції обмеження права вето постійних членів ООН питаннями життєво важливих національних інтересів та пріоритетів цих країн; розширення транспарентності, гласності у роботі РБ; створення нових спеціальних органів, в першу чергу Департаменту операцій по підтримці миру (ОРКО) Секретаріату ООН, що виконують організаторські та управлінські функції.

Суттєво зростає роль Генерального секретаря ООН (ГС ООН), яка має полягати в концептуальному аналізі та напрацюванні стратегії реформування механізму ОПМ, перебудові діяльності Секретаріату в сфері миротворчості, превентивної діяльності в урегулюванні різних конфліктів, розвитку системи "сил швидкого реагування" ООН.

Розвиток та зростання ролі в проведенні ОПМ системи регіональних організацій у 90-х роках обумовлено суттєвими концептуальною та фінансовою кризами миротворчого механізму ООН; регіоналізацією конфліктів, обумовлених зміною їх генезису й характеру; зміною позиції провідних держав відносно традицій та норм організації і реалізації миротворчої діяльності в 1993-1997 рр.; прагненням "оживити"

військові механізми міжнародних організацій, в першу чергу НАТО, з метою демонстрації їх значимості та зміцнення союдної солідарності, що ослабла після закінчення "холодної війни", прагненням нових регіональних ("цивілізованих") центрів (ЄС, Японія, ПАР, Аргентина, Бразилія і т. д.) вийти з-під впливу традиційно домінуючих центрів.

Однак спостерігаються не лише протиріччя, а й певне співробітництво між ООН як глобальною миротворчою організацією та регіональними організаціями, що дає суттєві результати (Нікарагуа, Намібія, Ангола та ін.).

Розробка концепції "сил швидкого реагування" та побудова Системи Резервних Угод (UNSAR) ООН спрямовані на підвищення ефективності ОПМ за рахунок заповнення часового проміжку між прийняттям рішення РБ ООН про ОПМ та наданням контингентів миротворчих сил країнами-учасниками (6-9 місяців). За рахунок чіткого моніторингу та управління конфліктом на ранній стадії вдається добитися значно більш якісних результатів, ніж у звичайних випадках.

Ця робота здійснюється шляхом розвитку Системи резервних Угод (СРУ) ООН, яка фактично була сформована наприкінці 1996 р., і дозволяє скоротити цей проміжок часу до 15-45 днів; розробки концепції створення "Сил швидкого реагування", що дозволяють скоротити часовий проміжок до 2-7 днів (наприклад, пропозиції Канади та Нідерландів по створенню Бригади швидкого розгортання, що підпорядковується РБ та ГС ООН) [4]; створення при ДРКО так званого "штабу РСШР" — постійно діючого ядра оперативного штабу резервних сил швидкого розгортання, що нарощується за рахунок відряджених з національних штабів країн-учасниць СРУ спеціально підготовлених офіцерів.

Історія участі України в миротворчих операціях починає своє літописання з 3 липня 1992 р., коли Верховна Рада ухвалила Постанову про участь українського військового контингенту в складі миротворчих сил у колишній

Югославії. Протягом трьох років два українських окремих спеціальних батальйони (240 та 60 осіб) брали участь в ОПМ в складі сил СООНО в Боснії та Герцеговині (БіГ) та Хорватії, а потім у складі сил IFOR та SFOR в реалізації Дейтонських угод з БіГ. За цей час Україна увійшла до числа 20 найбільш активних країн-контрибуторів сил для ООН, набула значної політичної ваги в цій сфері міжнародних відносин, була включена до Групи з нагляду за реалізацією Дейтонських угод. Україна також виступила з рядом значних міжнародно-правових та політичних ініціатив, спрямованих на поліпшення миротворчого процесу. Зокрема, була розроблена та внесена до порядку денного 49-ї сесії генеральної Асамблеї (ГА) ООН Конвенція про захист миротворчого персоналу ООН (з наступним її схваленням). Президент Л. Д. Кучма вніс ряд важливих пропозицій на 50-ій сесії ГА. Україна входить до складу так званої "Групи друзів швидкого реагування" та активно розробляє концепцію побудови Сил швидкого реагування ООН, з 1994 р. входить до Системи Резервних Угод. Активною є позиція нашої країни і у відносинах з регіональними організаціями. З 1994 р. Україна входить до числа країн-партнерів програми НАТО "Партнерство заради миру" (ПЗМ) та бере активну участь в реалізації цієї програми. У 1995 р. було створено спільний українсько-польський миротворчий батальйон, а в 1997 р. розпочато розробку угод з Грузією та Республікою Азербайджан про створення аналогічного формування. Україна активно підтримує ОБСЄ у миротворчих зусиллях. Українські миротворці активно допомагали в проведених виборів до органів влади в БіГ (1996 р.), у Східній Славонії (1997 р.) на території колишньої Югославії.

У 1996 р. географія ОПМ з участю українських миротворців розширилася. Україна брала участь в семи ОПМ (з 16, що проводилися ООН на той час), а також в багатонаціональних силах IFOR в БіГ. З іншого боку, Україна не визнає за СНД статусу міжнародної організації, яка має право проведення

миротворчих операцій згідно з розділом VIII Статуту ООН, і відмовляється брати участь в яких-небудь ОПМ на території колишнього СРСР крім мандату РБ ООН та ОБСЄ.

Незважаючи на спроби втягнути Україну до певних "політичних ігор" в колишній Югославії в ході "з'ясування позицій великих держав", що ледве, до речі, не закінчилися новим розподілом Європи та новою фазою "холодної війни", вона зберегла свій основний "козир" — політичну незаангажованість, нейтральність до всіх сторін конфліктів. Це, безумовно, зміцнило її політичний авторитет та створило імідж миролюбної, передбачуваної та доброзичливої держави. Крім цього, участь в ОПМ та ПІМ дає істотну користь для становлення й розвитку української армії та дипломатії.

Виходячи з викладеного, можна зробити висновок про те, що процес реформування механізму миротворчих дій повинен ґрунтуватися на розробці концепції нових моделей систем глобальної безпеки та створення розгалуженої багатозв'язкової системи глобальних, регіональних та субрегіональних організацій, що мають право проводити ОПМ згідно з розділом VIII Статуту ООН. Одним з дієвих методів підвищення ефективності операцій з підтримки миру й безпеки є створення системи сил швидкого реагування ООН та залучення військових механізмів існуючих регіональних організацій. Україна активно бере участь в процесі реформування механізму миротворчості та завдає помітного впливу на його хід.

Література:

1. *SIPRI Yearbook — 1996/ Ed. by Adam D. Rotfeld. — Oxford Univ. Press, 1996.*
2. *SIPRI Yearbook — 1997/ Ed. by Adam D. Rotfeld. — Oxford Univ. Press, 1997.*
3. *Trever Findlay. Armed conflict prevention, management and resolution // SIRPI Yearbook. — 1997. — P. 31-82.*
4. *UN Rapid Reaction Capabilities: Requirements and Prospects / Ed. by David Cox and Albert Legault. — The Canadian Peacekeeping Press, 1995. — P. 202.*